

Siri Jensen viser i denne artikkelen hvordan EU forsøker å endre og harmonisere medlemslandenes pensjonssystemer. Omleggingene skal sikre et mer «fleksibelt» arbeidsmarked som et ledd i EUs mål om å bli verdens mest konkurransedyktige økonomi. Tiltakene skal også lette den frie flyten av arbeidskraft på tvers av landegrensene. I tillegg tvinger den økonomiske og monetære union medlemslandene til å kutte i offentlige utgifter, noe som fører til at mange land kutter i pensjonen. EU anbefaler også medlemslandene å satse mer på tjenstepensjoner og fondering av offentlige pensjoner. Det vil føre til et økt marked for forsikringsselskaper og gi private selskaper økt tilgang til kapital fordi de offentlige fondene brukes til å kjøpe aksjer.

EU som pådriver for pensjonsreformer

Av Siri Jensen, medlem i Nei til EUs faglige utvalg

Folketrygden er en bærebjelke i den norske velferdsstaten. Den innebærer for det første en grunntrygghet (minstepensjon). Uavhengig av hvor mye penger du har tjent skal du sikres et utkomme som det går an å leve av i alderdommen eller ved uførhet. I tillegg kommer en tilleggspensjon. Nivået på pensjonen utover minstepensjon er avhengig av hvilken lønn du har hatt.

Over hele EU står nasjonale pensjonssystemer sentralt i velferdsordningene. I dag er pensjonsordningene under sterkt press innenfor EU, blant annet gjennom beslutninger i EUs organer. Dette på tross av at sosiale ordninger i utgangspunktet skal avgjøres av det enkelte medlemsland.

KUTT I OFFENTLIGE PENSJONER

Gjennomføring av den økonomiske unionen (ØMU) og innføring av euro har ført til at store pensjonsforpliktelser i ett land ikke lenger bare er et nasjonalt anliggende. Det kan føre til underskudd på statsbudsjettene som er i strid med stabilitetskravene (1),

ØMU

MOTSTAND MOT KUTT I VELFERDEN

Det sosialdemokratiske partiet SPDs reformprogram i Tyskland, Agenda 2010 innebar blant annet kutt i pensjoner og møtte stor motstand. «Langtidsledige, pensjonister og syke opplever reduserte overføringer og egenandeler.» (Dagsavisen 5.2.04) Tysk fagbevegelse samlet i begynnelsen av april 04 over 300 000 i sin protest mot kutt i velferdsstaten.

Fagbevegelsen i Italia gikk til generalstreik mot regjeringens pensjonsreform 26. mars 2004, for annen gang på et halvt år. Forslaget gikk ut på å heve pensjonsalderen og antall år i arbeid som kreves for full pensjon.

EU og velferden

Krav om kutt i øst

Blant de nye
medlemslan-

dene i Øst-Europa ble det i Tsjekkia, Ungarn, Polen og Slovakia, allerede i mai 2004 satt i gang formelle prosedyrer fra EUs side etter regelen om prosedyrer ved for stort underskudd, med anbefalinger om fortsatt kutt i pensjonsutgifter som sentralt moment.

Lisboa-strategien
konkrete mål for
pensjon

hvordan nå målene

forsikringsordninger

Broad Economic
Policy Guidelines

åpne metoden for
koordinering

og til at de økonomiske byrdene ved felles valuta veltes over på andre land. Dermed trues euroen. Derfor har regjeringene i blant annet Italia, Frankrike og Tyskland foreslått til dels omfattende kutt i pensjonssystemene for å redusere underskuddene på statsbudsjettene sine, noe som har møtt stor motstand. Medlemslandenes offentlige disponering må også sees i sammenheng med EUs ambisjoner om å bli en økonomisk stormakt.

Lisboa-strategien, vedtatt i 2000, slår fast at EU skal bli verdens mest konkurransedyktige og kunnskapsbaserte økonomi i 2010. Sammenlikningsgrunnlaget er først og fremst USA, og økonomene i EU snakker om «den europeiske syken». Med det menes at det innenfor EU er for lite fleksibilitet i arbeidslivet, for høye minstelønninger, for gode sosiale rettigheter – for eksempel pensjon, samt for sterke fagforeninger.

Som et ledd i å redusere de offentlige utgiftene har ministerrådet fulgt opp Lisboa-strategien med konkrete mål for pensjonsområdet. Gjennomsnittlig yrkesaktivitet blant eldre arbeidere (55–64 år) skal opp til 50 prosent i 2010 (2). Effektiv pensjonsalder skal øke med fem år innen 2010, folk flest skal stå i arbeid til de er 65 år (3).

EUs økonomiske råd har fulgt opp med en serie rapporter og anbefalinger som konkretiserer hvordan ministerrådets mål skal kunne oppfylles. Disse går i all hovedsak ut på kutt i pensjoner, slik at folk må jobbe mer og lenger for å oppnå dagens pensjonsnivå. Sammenhengen mellom det folk tjener, det de betaler inn, og det de får ut i pensjon skal øke, noe som fører til at kvinner og lavtlønte får lavere pensjon enn før. Regler som er laget for at pensjonssystemet skal virke omfordelende, som ulike former for besteårsregler og krav om et bestemt antall opptjeningsår, anbefales fjernet. Ordningene skal likne mer på forsikringsordninger. Du skal få igjen direkte i forhold til det du betaler inn og økende levealder skal føre til lavere pensjoner. Pensjonene skal ikke lenger øke med lønnsøkningen i samfunnet. Kort sagt skal vanlige folk presses økonomisk til å stå lenger i arbeid. Dette skal skje samtidig med videre effektivisering og fleksibilisering av arbeidslivet, noe som erfaringsmessig fører til at flere blir støtt ut. Resultatet vil trolig bli flere fattige eldre, flertallet vil være kvinner som er de som er fattigst fra før.

Som et ytterligere press på medlemslandene, vedtar finansministerene, med godkjenning av Det europeisk råd, hvert år retningslinjer for den økonomiske politikken, Broad Economic Policy Guidelines (BEPG). I 2001 ble pensjonsreform vedtatt som en helt sentral del av den økonomiske strategien, med vekt på kutt i de offentlige utgiftene til pensjon. EU legger tydelige føringer for de nasjonale systemene gjennom vedtak om en strategi med større grad av fondering av offentlige pensjoner. Strategien som vedtas er bindende for medlemslandene, og EU-kommisjonen overvåker de nasjonale pensjonsreformene. Ministerrådet kan utstede anbefalinger til land som ikke følger retningslinjene.

På tross av dette heter det likevel at spørsmålet om sosial trygghet ligger innenfor medlemslandenes eksklusive myndighet. I praksis betyr dette at EUs felles organer ikke går inn på hvordan pensjonsreformene skal utformes i detalj i hvert enkelt land, bare de generelle retningslinjene følges. Det er dette som kalles den «åpne metoden med koordinering» som EU bruker for å samkjøre diskusjonene om konkret

strategi mellom medlemslandene. I 2002 laget alle medlemslandene en rapport over egne ordninger og endringsplaner. Disse ble diskutert, og en samlet rapport ble lagt fram på møtet i Det europeiske råd våren 2003 som grunnlag for felles mål og praksis. Siri Bjerke, EU-tilhenger fra NHO, understreket på en EU-konferanse i mars 2004 at en ikke skulle undervurdere betydningen av disse samordningsprosessene. Hennes bekymring var om Norge utenfor EU ville falle ut av et slikt samarbeid. Min bekymring er heller hvordan denne formen for koordinering bygger på EUs markedsliberalistiske politikk.

PENSJONSFOND

Det er ikke tilfeldig at EU anbefaler økt fondering av offentlige pensjoner. Finanskapitalen i EU har helt siden opprettelsen av det indre markedet ønsket tilgang til de enorme pensjonsmidlene som ligger i de offentlige pensjonsordningene i hele området. Offensiven for privatisering av offentlig sektor har ikke bare handlet om å skape et økt marked for private tjenester, men i like stor grad om økt tilgang til kapital.

Det europeiske rundebord av industriherrer (ERT) har derfor lenge vært pådriver for omlegging av pensjonsordningene, fra systemer bygd på løpende utbetalinger over statsbudsjettet, eller i noen land fra arbeidsgivere, til ordninger som i større grad er basert på oppbygging av fond. Utviklingen har likevel gått for langsomt for kapitalinteressene. ERT laget derfor et notat i 1999 (4) der de blant annet anbefalte en bedre balanse mellom offentlige og private ordninger, les minst mulig offentlige ordninger. Landene ble anbefalt å åpne et marked for private pensjoner. Større innslag av fondering sto sentralt. I 1999 var den samlede verdien av pensjonsfond i EU anslått til å være på 2 000 milliarder euro. Kommissæren for det indre markedet, Fritz Bolkenstein, fulgte opp og uttalte i 2000 at om alle land hadde hatt relativt sett like store fond som Nederland, ville det skaffet 3-5 tusen milliarder euro til EUs kapitalmarked (5). Økt fondering ble som vi har sett året etter vedtatt som strategi for EU.

ERT anbefaler økt vekt på tjenestepensjoner til erstatning for deler av de offentlige pensjonene. Dette vil utvide markedet for forsikringsselskapene og andre tilbydere og gjøre pensjonsnivået enda mer avhengig av at folk har jobb. De som står

Sammenhengen mellom det folk tjener, det de betaler inn, og det de får ut i pensjon skal øke, noe som fører til at kvinner og lavtlønte får lavere pensjon enn før

tilgang på kapital

ERT

offentlig og privat

PENSJONSFOND

Pensjonssystemer finansieres på to måter. *Pay as you go* fondering. *Pay as you go* betyr at pensjonene finansieres løpende over statsbudsjettet. Det betyr at de som jobber i dag finansierer de som er pensjonister nå. Fondering innebærer at de som jobber i dag betaler inn til et fond som skal finansiere deres egne pensjoner i framtida. Derfor vil fondering innebære store pensjonsfond som må investeres for å gi avkastning.

Attac er opptatt av at økende overgang til pensjonsfond i hele EU vil innebære økt jakt på størst mulig avkastning og dermed økt privatisering av offentlige tjenester. I verden i dag er det privatisering av tjenester som vann, helse og utdanning i utviklingsland som gir størst avkastning.

EU og velferden

helt eller delvis utenfor arbeidsmarkedet, flertall kvinner, blir taperne. Det er vedtatt et direktiv som sikrer at tilbyderne av tjenestepensjon skal kunne drive virksomhet over landegrensene, og at arbeidstakere skal kunne velge mellom tilbud fra fondsmeklere over hele EU. Direktivet forbyr også nasjonale begrensninger i hvordan slike pensjonsfond skal kunne investeres, for eksempel at bare en viss andel skal kunne settes i aksjer. For at et indre marked for tjenestepensjoner skal fungere, arbeides det også med harmonisering av skattereglene for tjenestepensjon, på tross av at skattepolitikk formelt er et nasjonalt anliggende.

DET INDRE MARKED

Parallelt med arbeidet med pensjonsreform i EUs institusjoner virker det indre markedet som en egen drivkraft. Hensikten med det indre markedet har hele tida nettopp vært å drive gjennom reformer som politikerne ikke ville klare, fordi de er tvunget til å ta visse hensyn til folkemeningen i et demokrati. ERT er for eksempel meget bekymret over at politikerne ikke viser nok handlekraft i arbeidet med å legge om pensjonssystemene.

fri flyt av arbeidskraft

Fri flyt av arbeidskraft står nå høyt på EUs dagsorden. Ulike pensjonsrettigheter i ulike land er et hinder for fri flyt av arbeidskraft. Folk i land med gode nasjonale ordninger flytter ikke så lett, og ordninger kan være utformet slik at de i praksis er vanskelig tilgjengelige for folk som midlertidig jobber i landet. Samtidig vil økt flyt, blant annet som resultat av øst-utvidelsen presse fram endringer, og det er også noe av hensikten. Særlig utsatt er nasjonale velferdsordninger som bygger på at du er innbygger i et land og betaler skatt der, og ordninger med klare omfordelingselementer fra de med høye inntekter til de med lavere. Pensjonsordninger som bygger på forsikringsprinsipper der du får etter hva du betaler inn, kan lettere tas med over landegrensen, og det er da også slike ordninger som anbefales utover en minstesikring.

EØS

NORGE

Norge er en del av EUs indre marked gjennom EØS-avtalen, og de fire friheter vil fortsette å legge press også på vårt velferdssystem. Direktiver basert på de fire friheter vil også bli gjort gjeldende for EØS-området. Vi ser av Pensjonskommisjonens innstilling at norske politikere langt på vei ønsker å følge den rådende politikken i EU også når det gjelder pensjon selv om vi står utenfor.

EU

Et medlemskap i EU vil imidlertid sette oss i en helt annen situasjon. Et medlemskap vil binde Norge til ØMU og til EUs økonomiske strategi og reformprosesser. I dag kan Norge motsette seg nye direktiver, selv om dette kan føre til motreaksjoner. Norge står friere til å finne sin egen strategi i pensjonsspørsmålet og videreutvikle folketrygden som et grunnleggende element i velferdsstaten. Dette krever at folkelige bevegelser presser politikerne til å utnytte dette rommet.

FOTNOTER

1. Stabilitetspakten: Underskudd på statsbudsjettet kan ikke være mer enn tre prosent av BNP, se artikkel om ØMU i dette heftet.
2. Stockholm, 2001

3. Barcelona, mars 2002
4. Eksempel på slike regler er de norske reglene om at det kreves 40 års opptjening for full tilleggspensjon mens størrelsen på pensjonen regnes etter de 20 beste årene. Dette er regler Pensjonskommisjonen foreslår å endre.
5. Europeiske pensjoner – en appell om reform. Pensjonssystemer som Europa virkelig har råd til.
6. Sitert etter Andreas Holm Bakke, i ARENA-Report 4/2000

